

O ZLOUPOTREBAMA I FALSIFIKATIMA DJELA PETRA II PETROVIĆA NJEGOŠA

Novak Adžić

Petar II Petrović Njegoš, his political and literary work as well as his entire legacy, were for more than a century the subject of permanent ideological-political, national and nationalistic, religious, language, cultural and other abuse. This was constantly expressed (to a greater or lesser extent) throughout the 20th century and it continued in the 21st century.

U istorijskoj nauci za spoznavanje onoga što je bilo, kako je i zašto nešto bilo, ko je što bio i činio, relevantni su, odlučni i presudni prvorazredni i primarni istorijski izvori, te oni koji su po saznoj vrijednosti relevantni, oni odlučni po sadržini i provijenciji (porijeklu) na osnovu kojih istoričar-istraživač spoznaje prošlu stvarnost i utvrđuje istorijske činjenice, koje pronalazi upravo u istorijskim izvorima.

Stoga, zadatak istoričara je da, u metodološkom postupku, primjenom spoljašnje i unutrašnje kritike izvora, dođe do konstrukcije i sinteze o raznim fenomenima, procesima, odnosima, događajima i ličnostima u prošloj stvarnosti i, na koncu, o tome

da saopšti ekspoziciju istraživačkog rada koja sadrži odgovore na istraživačka pitanja.

U tom pogledu, radi pouzdane i vjerodostojne predstave o prošlosti, uvijek treba imati na umu da su u tome postupku i u odnosu na temu istraživanja presudni originalni i autentični istorijski izvori. Kada se radi o daljoj prošlosti, pisani izvori su opredjeljujući. Sam istorijski izvor nije istorija, ali je ipak temelj za pisanje istorije. Istorija je nauka u funkciji preispitivanja istorijske svijesti i kritičkog odnosa prema prošlosti i njenim akterima, a ne sredstvo propagande u funkciji političke ideologije ili elite na vlasti i režimskog poretka ili bilo kojih i kakavih interesnih grupa i pojedinaca. Međutim, instrumentalizacije istorije u nenaučne svrhe je uvijek i svuda bilo. I biće je. To je odvajkada bilo prisutno i u Crnoj Gori i izvan nje i naročito je korišćeno u političkim i ideološkim projektima denacionalizacije, asimilacije i negiranjima Crnogoraca kao samobitnog naroda i nacije i u pokušajima i akcijama rušenja crnogorske državnosti. Istoričari koji se bave, i oni koji su se bavili proučavanjem ličnosti i djela Petra II Petrovića Njegoša imali su i imaju dužnost da metodologiju istorijske nauke dosljedno primjenjuju u svojim istraživanjima.

Naravno, naučni princip da istorija treba da teži istini i objektivnosti, u praksi je često bio devalviran, uprkos obavezujućim pravilima istorijskog metoda. Uvijek je bilo, i biće, istoričara, a pogotovo propagandista, koji misle da je istorijska nauka sredstvo propagande i potvrđivanja ove ili one ideologije i politike, iako je istorijska nauka, po svojoj definiciji i funkciji, opredijeljena da kritički i činjenički istražuje i posmatra prošlost, nezavisno od dominantne državne i društvene ideološke paradigme.

Dakako, u kontekstu ove priče o ulozi i dužnosti istorijske nauke, postavlja se pitanje kako je i zašto ona, u opštem i pojedinačnom smislu, proučavala i tretirala ono što je svakako predmetom njene opservacije, a to je, pored ostalog, i

izučavanje života istaknutih pojedinca, odnosno, značajnih istorijskih ličnosti, koje su imale tolikog uticaja da su obilježile jedno vrijeme u razvoju određene državne i društvene zajednice. Kako je Petar II Petrović Njegoš istaknuta ličnost Crne Gore XIX vijeka, posebno je bio interesantan istorijskoj nauci i istoriografiji na našem prostoru i šire.

Istoriografsko nasljeđe o Njegošu je impozantno i voluminozno, u kvantitativnom i kvalitativnom smislu. I pored mnogobrojnih značajnih studija (rasprava), monografija, udžbenika, priručnika, članaka, priloga, eseja i drugih vrsta naučnih radova o Njegošu, postoje i oni, koji čine istoriografsko nasljeđe na južno-slovenskom prostoru i šire, a koji su takvog profila i sadržine da ne predstavljaju naučni doprinos spoznaji njegove ličnosti i djela.

O Njegošu se puno pisalo u skladu sa naučnim kriterijumima, ali se o njemu pisalo i njegovo djelo interpretiralo i u vannaučne svrhe. Pisalo se o njemu i na takav način da je Njegoš i njegovo djelo predstavljano onakvim kako su apriori htjeli neki istoričari, istoriografi i drugi poslenici javne riječi da ga prikažu, a kako bi on postao sredstvo u funkciji određene politike, ideoloških i propagandnih projekata i ciljeva.

U istoriografskom nasljeđu o Petru II Petroviću Njegošu susrijećemo se i sa radovima koji su opterećeni nedostatkom primjene pravila istorijske metodologije, te koji su determinisani pristrasnošću i namjerom istoričara i istoriografa da Njegoša (vladiku Rada) prikažu onakvim kakvim oni žele da je bio ili da je bio onakav kako se činjenički, faktografski, u skladu sa primarnim neposrednim istorijskim izvorima ne može dokazati ili potvrditi.

U tom pogledu puno je falsifikata učinjenih sa ciljem da se dokaže navodno Njegošev srpski nacionalni identitet, a da mu se odrekne crnogorska državotvorna, etnička, nacionalna, kulturna, jezička, tradicijska, običajna i druga pripadnost i vlastito opredjeljenje, koje je više puta i na više mjesta iskazivao.

Kako bi Njegoša smjestili u zamišljeni srpski nacionalni i ideološki ram i kontekst, neki historiografi, u svojim radovima, rukovode se time da i po cijenu providnih falsifikata i izmišljanja, domišljanja i fantazija, posrbe Njegoša, kako bi lakše, preko njegove istorijske ličnosti, kolektivno mogli posrbiti, odnosno, denacionalizirati i asimilirati Crnogorce. Brojni agitatori, u cilju posrbijavanja Njegoša, u svojim radovima konstruišu, eksploatišu i propagandno nameću i očevidne primjere falsifikovanja, podmetanja i izmišljanja navodnih dokaza o Njegoševoj nacionalnoj i etničkoj pripadnosti. I sve to pod firmom navodne naučnosti serviraju naučnim, stručnim i laičkim krugovima.

U tom smislu, podmetali su se Njegošu napisi anonimnih autora i to je proglašavano i pripisivano Njegošu kao da je njegovo autorsko djelo. Umjesto da se ponude istorijski dokumenti sačuvani u originalu i koji su autentični, objavljuju se u pjesničkoj formi tvrđnje kako je Njegoš pisao da je srpske narodnosti, a da se pritom nikad ne ponudi taj tekst, dokument, u originalnoj i autentičnoj formi ili u faksimilu, da bi istraživači imali prilike da ga provjere i utvrde da li je to ili nije Njegoševa misao, iskaz, dat u književnoj formi ili uopšte u bilo kojemu pismenom obliku.

Tako se tvrdi, i to maksimalno eksploatiše, da je navodno Njegoš primjerak kalendara „Danica“ Vuka Stefanovića Karažića iz 1826. godine na Lovćenu na Đurđevdan, ljeta 1833. poklonio užičkom episkopu Nikiforu Vukosavljeviću-Maksimoviću (koji je boravio u Crnoj Gori od 1. novembra 1832. do 15. maja 1833) i da mu je tobože napisao svojeručno posvetu, koju nije potpisao, nego je umjesto potpisa napisao stihove u kojima opet tobože Njegoš veli, pored ostaloga, *Srpski pišem i zborim/ svakom gromko govorim/ narodnost mi srbinska/ um i duša slavjanska*“.

Istoriografija, koliko je poznato, do sada nije heuristički uspjela pronaći i objaviti original i autentični primjerak

pomenutog kalendara „Danica“, na kojemu se nalaze navodna Njegoševa posveta i stihovi užičkom episkopu Nikiforu. Uprkos toj činjenici, plasira se za istorijsku nauku neodrživa konstrukcija da je to Njegoševo autorsko djelo, iako se oni koji to tvrde nijesu potrudili da ponude vjerodostojan dokaz za takvo nešto.

Najzapaženiji agitator u tome pogledu bio je dr Ljubomir Durković-Jakšić i od njega su najčešće kasniji agitatori preuzimali konstrukt, koji predstavlja akt podmetanja iskaza o Njegoševom etničkom i nacionalnom opredjeljenju i pripadnosti.

Dr Ljubomir Durković-Jakšić u knjizi *Mitropolija Crnogorska nikada nije bila autokefalna*¹ piše da se užički episkop Nikifor „sa Njegošem peo i na Lovćen“, na Đurđevdan 1833, pred odlazak za Srbiju, i za uspomenu dobio je na poklon od Njegoša Vukovu Danicu iz 1826, u kojoj je Vuk objavio svoj opis ovčarsko-kablarskih manastira. Tom prilikom napisao mu je posvetu: „Dobrom hristijaninu g-d preosvećenom užičkom ep. Nikiforu, o Đurđevudne, Na Lovćenu, ljeta 1833“, pa je mesto potpisa napisao sledeće stihove:

*Ime mi je vjeroljub,
prezime mi rodoljub.
Crnu Goru, rodnu grudu
kamen paše odasvuda.
Srpski pišem i zborim
svakom gromko govorim:
narodnosti mi srbinska,
um i duša slavjanska.*

¹ Štampano izdanje, Udruženi izdavači: Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve i Mitropolija Crnogorsko-primorska, Beograd – Cetinje 1991. godine, biblioteka Sveti Petar Cetinjski, posebna izdanja, knjiga 1; Recenzent: Episkop šumadijski dr Sava, uredio i za štampu pripremio: Gradimir Stanić.

Ispod ove Njegoševe posvete episkop Nikifor je dopisao:

*Ko se popo na vr Lovćena
nek prebiva onđena.
S Njegošem se tune bliže neba
i sunca koje nam svima treba.*

Tako konstatuje dr Ljubomir Durković-Jakšić, a on u fusnoti navedene agitacione knjige, broj 98, umjesto na izvor za takvu tvrdnju, poziva se na samog sebe i nijednog drugog istoriografa. Zapravo, da bi svoju konstrukciju potkrijepio, u nedostatku izvora i druge literature, dr Ljubomir Durković-Jakšić, poziva se na svoju knjigu². O boravku srpskog episkopa Nikifora Vukosavljevića u Crnoj Gori (od 1. novembra 1832. do 15. maja 1833) naučno precizno i detaljno pisao je akademik dr Jevto Milović i on nigdje ne pominje da se Njegoš s Nikiforom penjao na Lovćen, na Đurđevdan 1833. godine, niti da mu je Njegoš tada poklonio s rečenom posvetom primjerak pomenutog kalendara/časopisa „Danica“ iz 1826³. I prije Ljubomira Durkovića-Jakšića bilo je tvrdnji da su pomenuta posveta i stihovi Njegoševo autorstvo, iako i ostali pisci i priređivači sabranih djela Vuka Stefanovića Karadžića nijesu našli za shodno da objave original ili faksimil originala tih tobožnjih Njegoševih iskaza (posvete episkopu Nikiforu). Prije Ljubomira Durkovića-Jakšića o istom pitanju pisao je 1963. godine, Milisav D. Protić, protojerej Srpske pravoslavne crkve, koji je bio glavni i odgovorni urednik

² *Episkop žički Nikifor Maksimović i mladi Njegoš*, Kraljevo, 1980, str. 25–56.

³ Vidi detaljno o boravku episkopa Nikifora u Crnoj Gori: Jevto M. Milović, *Petar II Petrović Njegoš u svome vremenu*, CANU, knjiga 5, Titograd, 1985, str. 110–117.

časopisa *Pravoslavlje*, u osnovi na istovjetan način kao i Ljubomir Durković-Jakšić⁴.

Pomenuti dio članka citiran po knjigama dr Ljubomira Durkovića-Jakšića zaslužuje pomnu i temeljnu analizu. Ovom prilikom ćemo se kratko osvrnuti na nekoliko aspekata ovoga pitanja.

U crnogorskoj historiografiji tvrdili su da su pomenuta posveta i stihovi bez Njegoševog potpisa falsifikat, podmetanje i izmišljanje, te da se to ne može dokazati kao Njegoševo autorsko djelo, prof. dr Vojislav P. Nikčević i posebno filozof i historiograf prof. Sreten Zeković, koji je na valjan način osporio Protićeve i Durković-Jakšićeve navode, ističući da se u cilju posrbljavanja Crnogoraca pomenuti stihovi „drsko pripisuju Njegošu“ bez „vjerodostojnoga dokaza i Njegoševoga potpisa“. Profesor Sreten Zeković navodi da Milisav D. Protić objavljuje tekst tobožnje Njegoševe posvete, koji glasi: *Dobrom hristijaninu i učitelju g-d Preosvjašćenom užičkom ep. Nikiforu, O Đurđevdanu. Na Lovčenu, ljeta 1833*. Sreten Zeković potom s pravom konstatuje da Protićeva varijanta posvete ima razlike u odnosu na Durković-Jakšićevu, pa u stihovima koje objavljuje Protić stoji riječ „veroljub“. Za istorijsku nauku vrlo je bitna Zekovićeva analiza koja glasi: „Milisav D. Protić piše da je episkop Nikifor Maksimović, kada se vrnuo iz Crne Gore, u Čačak donio, kao dar od Petra II Petrovića Njegoša, Vukov kalendar Danicu za 1826. godinu, koji se nalazi u biblioteci manastira Sretenja (koji je još podavno u ratu razuren). Tvrdi, a

⁴ Od Ljubomira Durkovića-Jakšića kasniji istoričari, pisci, publicisti preuzeli su ove stihove, iznoseći vrijednosni sud da je Njegoš ovime jasno rekao ko je i što je po etničkoj i nacionalnoj pripadnosti i opredjeljenju. Da bi dokazali da je navodno Njegoš ovime jasno i nedvosmisleno rekao da je Srbin iz pomenute Durković-Jakšićeve knjige višestruko sporni navodni Njegošev stihovani iskaz preuzeli su i Vladimir Jovičević i Budimir Aleksić u knjizi *Crnogorsko pitanje*, Komovi, Podgorica, 2004, str. 201.

ne zna se na osnovu čega, da je Njegoš na prvoj praznoj stranici toga kalendara napisao posvetu, a umjesto potpisa ispisao sporne stihove, a ispod njih je stihove dodao i sam episkop Nikifor (Njegoš – vladar – preosveštenik – pesnik, Glasnik, službeni list Srpske pravoslavne crkve, br. 11, Beograd, novembar 1963, 435). Pozivajući se samo na rad M. D. Protića, ova tobožnja Njegoševa posveta objavljena je, naravno, bez faksimila, u Sabranim djelima Vuka Karadžića koje je 1972. priredio Golub Dobrašinović, ali u izdanju iz 1987. zajedno sa Milenom Filipovićem, ista je posveta ispuštena. Ne može da se prepozna ničesov čvršći razlog poradi čega bi ova sporna posveta u *Danici* bila objavljena u Vukovim Cjelokupnijem djelima, i to u radovima o Crnoj Gori. Uvršćen je tu, navodno, što je napisana od strane anonimnog autora u Vukovom kalendaru *Danica*. Tamo poradi toga što su ova posveta i stihovi posve sporni, nije su objavljeni ni u jednom od toliko izdanja cjelokupnih djela Petra II Petrovića Njegoša. U stvari, riječ je o krivotvorenoj podmetačini Njegošu da bi se njegovo poetsko neetničko i nadeničko srpstvo nadopunilo i narodnosno-nacionalnim srbovanjem kroz ove popularne i prijemčive stihove. Toga radi nije dan ozbiljan istoriograf i priređivač Njegoševih djela nije našao ni najmanje osnove da ove stihove naknadno autorizuje kao Njegoševe i da ih uvrsti u neko od tolikog broja izdanja Cjelokupnih djela Petra II Petrovića beogradske Prosvete i cetinjskoga Oboda, počev od 1951. Sporne, odnosno krivotvorene podmetačine Njegošu nema čak ni u Dodatku sabranih djela pod nazivom *Pjesme* koje su objavljene (u pogledu autorstva) sporne pjesme“, zaključuje Sreten Zeković.⁵ Protićeve i Durković-Jakšićeve konstrukcije i elaboracije imaju suštinske

⁵ Sreten Zeković, *Vraćanje na izvor(nik)e-imperativ crnogorske istoriografije*, Montenegrina-digitalna biblioteka crnogorske kulture, Montenegrina. net. Vidi o tome i: Sreten Zeković, *Falsifikati crnogorske istorije*, Cetinje, 2011, str. 68–69.

naučne defekte, odnosno, ne odgovaraju na esencijalna pitanja, koja su ključna u pokušaju rješavanju problema da li su posveta i stihovi Njegoševi ili ne. To što su oni napisali i od njih nekritički drugi autori preuzimali sporno je iz više razloga.

Prvo, ni Milisav D. Protić, ni Ljubomir Durković-Jakšić, ni svi kasniji pisci koji su od njih preuzimali pomenute stihove i navodnu Njegoševu posvetu, nikada do sada nijesu naučnim krugovima i javnosti ponudili originalni i autentični primjerak „Danice“ iz 1826. godine, na kojemu se nalazi, bez potpisa, navodno Njegoševa posveta i stihovani iskaz.

Drugo, za Njegoševa života nije pozanto da je ikada i igdje objavljena, štampana ova navodno Njegoševa posveta i stihovi.

Treće, oni tvrde da je Njegoš nešto napisao, a nijesu došli do izvornika kojim bi to dokazali i potvrdili da je to Njegoševo djelo. Do sada, istorijska nauka je uskraćena da može provjeriti te njihove navode, jer izvornika navedenog primjerka „Danice“ iz 1826. godine nema ili još uvijek nije pronađen, te prema tome do sada nikada nije fototipski objavljen ili makar izložen i dostupan na uvid zaistresovanim istraživačima. Tvrdnje da se nalazio u biblioteci jednog manastira koji je u ratu razoren su za istorijsku nauku neozbiljne. Kako nema izvornika, odnosno, primarnog istorijskog izvora, dokumenta u originalu, kopiji ili faksimilu originala, istorijska nauka nije u prilici da može konstatovati da su pomenuti stihovi i posveta Njegoševo autorsko djelo. Ostavljamo mogućnost da možda taj primjerak „Danice“ iz 1826. negdje i postoji sa pomenutom posvetom i stihovima, ali do sada, koliko je poznato, on nije nikada objavljen, niti istorijska nauka zna đe se nalazi, đe se može pronaći, da ima uvid u njega i da se posveti njegovom izučavanju.

Četvrto, kako pomenuti pisci nijesu objavili prvorazredni istorijski izvor o tome ostaje da istorijska nauka njima „vjeruje na riječ“, što je u naučnom smislu neprihvatljivo.

I peto, kako nema originala ili kopije originala pomenute posvete i stihova, te kako i na posveti, sve i da je postojala, recimo, da se pretpostavi da je tako (a to do sada ničim nije dokazano), nema potpisa Njegoševa na pomenutom fantomskom primjerku „Danice“, na osnovu dosadašnjih saznanja može se zaključiti da se radi o besmislenoj konstrukciji koja nema uporišta u istorijskim činjenicama, a time ni značaja za istorijsku nauku. Pod, inače, u nauci neodrživom pretpostavkom, da je ta posveta postojala i da postoji, ne može se naučno utvrditi i dokazati da je to Njegoševo djelo, jer na toj posveti i stihovima nema Njegoševog potpisa.

Dakle, ne može se proglasiti autorskim djelom posveta i stihovi anonimnog autora, što znači da nema utvrđenog i priznatog autorstva tamo će nema svojeručnog potpisa na posveti i stihovima onoga koji nešto piše ili posvećuje. Uzmimo čak i da je Njegoš napisao pomenutu posvetu i stihove, postavlja se pitanje zašto ih nije potpisao? Standard, praksa, dobar običaj je da se tekst posvete, vlastoručno pisan, potpisuje od strane autora, pisca, posvete ili drugog teksta, inače autorstvo je sporno, odnosno, ne može se dokazati, te se, prema tome, može konstatovati, sve i da je takva posveta sa tim i takvim stihovima postojala, da je to djelo anonimnog, nepoznatog autora. Pripisivati da je Njegoš napisao nešto što nije potpisao, za istorijsku nauku je potpuno bez značaja, potpuno besmisleno. I u istorijskoj nauci vlada princip: ko nešto tvrdi, taj mora to i da dokaže. Ovdje konkretno postoji tvrdnja, ali bez dokaza.

Postavljaju se brojna pitanja. Kakva je to posveta bez potpisa, monograma, autografa onoga koji posvećuje? Zar nije logično da se posveta ne čini tuđem djelu, nego valjda na svojem i čiji su to stihovi ako nijesu potpisani od onoga koji ih je, navodno, napisao?

Ako taj originalni primjerak „Danice“ iz 1826. godine, sa posvetom i stihovima, stvarno postoji, zašto – evo 170 godina od svog postanka – nije objavljen, učinjen dostupnim nauci u formi ili originala ili fototipskog izdanja. Zašto u tom smislu „Danica“, ako je sačuvan taj primjerak, ako postoji, nije reпрintovan, pa da se grafološkom ekspertizom može izvršiti upoređivanje sa sačuvanim rukopisnim, originalnim Njegoševim bilješkama i drugim tekstovima i utvrdi da li je to Njegošev rukopis ili nije.

Autori priče da je Njegoš 1833. napisao posvetu i stihove na jednom primjerku „Danice“ iz 1826. godine, koji, po svemu sudeći, nije sačuvan, niti postoji, a time kao takav nikad i nije postojao, imali su namjeru njime da pokažu i prikažu kako je Petar II Petrović Njegoš precizno za sebe rekao da je Srbin, ali upleli su se u paukovu mrežu, jer su zaboravili da to i dokažu. Prosto: riječ je o još jednom neuspjelom pokušaju podmetanja i projektovanja srpske narodnosti Njegošu na osnovu nepostojećeg istorijskog izvora. Metodološko pravilo u istorijskoj nauci je da se najprije istraže, prouče i objave primarni istorijski izvori, pa tek onda da se piše istorija, a ne da se piše istorija, pa onda da tragamo za primarnim istorijskim izvorima. Mada je pravilo, da se istorija uvijek piše i nikad ne može napisati.

Njegoša treba analizirati i razumijevati u kontekstu svoga vremena, prve polovine 19. vijeka. Njegoš ni Crna Gora u to (njegovu) doba, nijesu isto, ne samo sa današnjom Crnom Gorom, nego ni sa Crnom Gorom, u vrijeme vladavine knjaza Danila i kralja Nikole. „Svaku ličnost, pojavu i događaj treba shvatati i razumijevati u kontekstu svoje epohe“ (Ernst Nolte). Tada je Crna Gora, u Njegoševo doba, bila bezmalo, jednovjerska i jednonacionalna faktički sloodna zemlja i država, a danas je (a posebno od Berlinskog kongresa 1878. naovamo) Crna Gora viševjerska i višenacionalna država i društvo. Njegoš nije bio

istoričar. Nikada on nije napisao istoriju Crne Gore, na osnovu vlastite njene spoznaje ili proučavanja, a i da je, pretpostavimo takav slučaj, napisao, ali nije, savremena naučna historiografija bila bi u tom slučaju dužna da izrekne sud o njenoj vrijednosti, utemeljenosti u izvorima i njenom značaju, poštujući načela u prvom redu objektivnosti, provjerljivosti i vjerodostojnosti istorijskog iskaza. Njegoševo književno djelo nije i ne može biti, ponajmanje, kanon za istoričare, koji proučavaju istoriju Crne Gore. Njegoševo književno djelo je, jednim dijelom, koji se odnosi na prošlost Crne Gore, dominantno umjetnička projekcija i vizija, ali ne i činjenički u potvrđenim, provjerenim izvorima, istorijska istina o prošlosti Crne Gore, o kojoj on piše, te je naučnoj kritici ista podložna, kao i svako drugo opisivanje i tumačenje prošlosti opšte, nacionalne i lokalne, pa time i državne i nacionalne i druge povijesti Crne Gore. Budući da se istorija vazda piše i nikad i zauvijek napisati ne može, jasno je da Njegoša treba smjestiti u kontekst svoga vremena, i to: pjesnika nacionalnog i jugoslovenskog romantizma, vladike, vladara, političara, mitropolita Crne Gore, čije djelo treba sveukupno analizirati, kao i njegove brojne pjesničke konstrukcije, koje se tiču njegovog viđenja prošlosti Crne Gore. Za naučnu historiografiju one su u brojnim pitanjima podložne preispitivanju, analizi i interpretaciji, bez deifikacije ili satanizacije, već to treba činiti objektivno, dakle, nepristrasno, savjesno i odgovorno saglasno naučnim principima u traganju za istorijskom istinom. Relevantno je naglasiti i to da Njegoš, odnosno, njegovo književno djelo, nije u smislu istorijske ideologije i dijela kolektivne svijesti odgovorno za to što su uradili brojni zluradi prošli i sadašnji ideolozi, političari, vojni zapovjednici itd, koji su Njegoša dugo vremena poslije njegove smrti eksploatisali, falsifikovali i zloupotrebljavali.

* * *

Jedno je istinski, originalni i autentični Petar II Petrović Njegoš iz prve polovine XIX vijeka, a nešto sasvim drugo masovna zloupotreba i instrumentalizacija Njegoša u XX i XXI vijeku. Njegoš je bio crnogorski vladar, državnik pjesnik slobode, filozof, mislilac, diplomata, reformator i poglavar autokralne Crnogorske pravoslavne crkve. Slobodna i nezavisna Crna Gora i opstanak crnogorskog naroda, za Petra II Petrovića Njegoša bili su imperativ i aksiom njegovog državničkog i drugog djelovanja tokom čitavog njegovog političko-državničkog životopisa. Dovoljno je citirati pismo kojim se Petar II Petrović Njegoš, u svojstvu arhimandrita crnogorskoga i u ime Praviteljstvušćeg Crnogorskog Senata, sa Cetinja 17. jula 1832. godine obraća osmanskome veziru i upravitelju Rumelije, Mehmed-Rešid paši. „Crna Gora nepresječno je kako svoju nezavisnost tako i svoju vjeru sačuvala i krv svoju prolijevala samo radi slobode, nezavisnosti i svoje vjere, niti se ikad ikomu hoćela pokoriti, znajući ona dobro počitovati što je to sloboda i predviđajući kakva bi to nevolja bila tuđima robovima biti“. „I ako Vi na nas napadnete, mi ćemo prinuđeni biti braniti našu slobodu i nezavisnost, koju su i naši praededovi branili i mlogi žrtvom postali. Tako isto i mi svi jednodušno prolićemo našu posljednju kaplju krvi za vjeru, slobodu i nezavisnost, i da znate dobro da Crnogorci radi su vi do posljednjega pogrebsti sebe pod razvalinama svojijeh kućah i so tijem ostaviti potomstvu svjedočanstvo grobovijeh krstah das u postradali za vjeru i otečestvo negoli potpasti pod igo tuđega ropstva.“⁶

Petar II Petrović Njegoš, poglavar Crnogorske crkve je u pismu karlovačkom episkopu Josifu Rajačiću od 2. oktobra 1832. godine pomenuo Crnogorsku pravoslavnu crkvu,

⁶ Petar II Petrović, *Djela*, CID, Podgorica, 1995, str. 803.

zahvaljujući se Rajačiću za pomoć koju joj je pružio. Njegoš je kao poglavar Crnogorske crkve hirotonisan avgusta 1833. u Petrogradu, uz prisustvo ruskog cara Nikolaja I Romanova.

Pojedinci i grupe koji zloupotrebljavaju Petra II Petrovića Njegoša zaboravljaju da je Njegoš osnivača raške/srpske dinastije Nemanjića, Stefana Nemanju doživljavao i karakterisao kao osvajača i okupatora Crne Gore, odnosno, njene preteče, srednjovjekovne Duklje/Zete, prve i najstarije crnogorske države. Njegoš je Nemanju smatrao osvajačem i okupatorom tuđih država, naroda i prostora, kao i osmanskog sultana Murata i francuskog cara Napoleona I Bonapartu.

Petar II Petrović Njegoš je, pozivajući „na dvoboj“ svog učitelja Sima Milutinovića Sarajliju, iskazao vlastito poimanje crnogorske državne i nacionalne slobode, časti i ponosa i ovim riječima:

„Ada čoče, Božija ti vjera, znam ja tu veselu Srbadiju, no kud su joj ti sinovi junaci bili, dok joj nije Bog dao Karađorđa? Ta vi svi tamo fastate jednoga njega junaštvom; a kad vi Bog njega uze između vas, a vi sve sunovrat u turski jaram opet!

No kršna i siromašna Crna Gora ne haje ni za Nemanje ni za Murate ni za Bunaparte; oni svi biše i preminuše, a Crna Gora ostade dovijeka i strašnoga suda, u svojoj volji i slobodi; a to ti je u slavi“.⁷

Njegoša svojataju oni kojima nije nikada pripadao i koji ne umiju ili neće da ispravno čitaju njegovo djelo i istorijski kontekst u kojemu je ono nastalo. Naravno, Njegoš je pripadao i

⁷ Ovo je Sima Milutinović Sarajlija objavio za Njegoševa života u *Golubici* za 1843/44, 5, 18–22. Isti tekst publikovao je 1884. godine i Konstantin Nenadović u knjizi o Karađorđu, koja je u Beogradu fototipski objavljena 1971. godine. Ove Njegoševe riječi, kojima je srpskog velikog župana Nemanju, turskog sultana Murata i francuskog imperatora Napoleona Bonapartu označio kao osvajače i okupatore koji su pohodili na Crnu Goru, objavljene su i u časopisu *Zapisi*, Cetinje, 10, 1937, XVIII, 4, 250–251.

pripada svim njegovim čitaocima, bez obzira na državu, vjeru i naciju, ali on se ne može smjestiti u državni i nacionalni ram, onamo i onako kako su to htjeli i kako hoće velikosrpski ideolozi, političari, klero-nacionalisti i propagandisti. Njegoš je bio i ostao u državno-političkoj, etičkoj, kulturno-istorijskoj i idejnoj ravni simbol Crne Gore i crnogorske nacije. Pored toga, Njegoš je pristalica južnoslovenskoga zajedništva i panslovenskog integralizma, ali Njegoš nikada i ničim nije pokazao da želi da Crna Gora nestane u nekoj široj zajednici i da Crnogorci budu asimilirani i depersonalizovani kao zasebna nacija. Njegoš se zalagao za oslobođenje i ujedinjenje južnoslovenskih naroda i zemalja pod osmanskom i austrougarskom vlašću; njegovo jugoslovenstvo nije bilo hegemonističko i negatorsko prema drugim „bratskim narodima“ i ostalim narodima, a kamoli destruktivno prema Crnoj Gori i Crnogorcima.

Brojni prošli i sadašnji politički i ideološki, klerikalni agitatori i agenture, odani projektu falsifikovanja crnogorske istorije svjesno i planski, dezavuišu činjenicu da je Njegoš primarno bio sekularni vladar u Crnoj Gori, a sekundarno, monaško, crkveno lice. Ponajmanje se ponašao kao mitropolit, iako je to činom i zvanjem bio. S tim u vezi, može se navesti da je Njegoš, svom ljekaru, dr Petru Marinkoviću, napisao sa Cetinja, 10/22. avgusta 1850. godine, kad je bio već uveliko bolestan: „Neki su me sovetovali, da oči na ženski pol ne okrećem, a čovjek ne može i sa samrtnog odra da oči ne baci na krasno stvorenije.“⁸

Njegoš, nije onaj i onakav kakvog ga hoće prikazati vođa današnje Srpske pravoslavne crkve u Crnoj Gori, koji je Njegoša, suprotno stavu Srpske patrijaršije iz Beograda, samovoljno proglasio svetiteljom. Njegoš je u načinu vladanja pokazivao zapažen stepen surovosti i apsolutizma, ali to je priča za neku drugu priliku. Njegoš nikada nije bio ono što govorili da

⁸ Petar II Petrović, *Djela*, CID, Podgorica, 1995, str. 872.

jeste, recimo, Amfilohije Radović, Matija Bećković i Dobrica Ćosić, niti je bio onakav kakvim ga je u nacionalnom i državotvornom smislu srbizirao Milovan Đilas. Takođe, Njegoš nije bio šovinista u nacionalnom i vjerskom smislu, već državnik, političar i ideolog koji se borio za odbranu i afirmaciju slobode crnogorskog naroda i protiv osmanskog imperijalizma koji je u XIX vijeku, a i stoljećima ranije, prijetio da poništi državni subjektivitet i nezavisnost Crne Gore i Crnogoraca.

Njegoša treba interpretirati saobrazno istorijskim činjenicama u kontekstu svoje epohe. Njegoš je bio hrišćanin, pravoslavne konfesije, u religijskom smislu njegova misao i praktično djelovanje ne može se smjestiti u teološke kalupe, crkvene dogme i kanone, ali treba reći da mu ni katoličanstvo nije bilo daleko, a njegov, uslovno rečeno, antiislamizam je u stvari emanat i sublimat njegove antiosmanske imperijalne politike. Njegoš je vodio antiokupatorsku politiku i u tom smislu treba pokušati razumijevati odnos prema islamiziranim Crnogorcima i uopšte odnos prema islamu, u njegovo doba i ranije, politički korišćenom u funkciji širenja Osmanskog carstva. Ne valja to simplifikovano tumačiti, već se kritički odnositi prema Njegošu i pokušati objasniti kakva je bila Crna Gora Njegoševa vremena i shvatiti da neke Njegoševe poruke iz XIX vijeka nijesu prikladne za multivjersku i multietničku Crnu Goru XXI vijeka. Pritom, ne zaboravimo da je Njegoš sačinio veličanstvenu odu, apoteozu Stambolu. Treba reći da je Njegoš smatrao i Stefana Nemanju osvajačem i okupatorom Duklje, kao što je smatrao i osmanskog sultana Murata i francuskog cara Napoleona, koji su vojštili na Crnu Goru, pa veli da Crna Gora „ne haje za njih“, „oni biše i preminuše“ a da Crna Gora osta „dovijeka i strašnoga suda u svojoj volji i slobodi“. Njegoš je smatrao Srbe, Hrvate, Bošnjake, svojom braćom. Inače, nikad nije kročio nogom na teritoriju Srbije, bio je protivan politici koju je vodio Miloš Obrenović, koji je prijetio da će sa turskom vojskom napasti

Crnu Goru. Brojna su Njegoševa službena pisma i prepiske, u kojima je isticao da su Crnogorci, Hrvati, Bošnjaci i Srbi bratski slovenski narodi, iako su oni, po Njegoševim saznanjima i tumačenju, zajedničkog slovenskog, plemenskog, porijekla, odnosno, srodni narodi, zajedničkog južnoslovenskog korijena.

Njegoš je bio kosmopolita i pobornik kulturne emancipacije Crnogoraca, u Italiji se divio veličanstvenom Rimu i njegovoj povijesti i najvjerojatnije bio je primljen početkom 1851. u audijenciju u Vatikanu kod Svetog oca Pape Pija IX. Govorio je Njegoš 1849. godine Matiji Banu da bi kao slobodan vladar slobodne zemlje želio posjetiti Sjedinjene Američke Države kao zemlju slobode. Pisao je 1847. da su se „stari đavoli bojali krsta, a ovi današnji se boje slobode“. Crnogorce je u *Šćepanu Malom* čiji je vladar bio, smatrao „šakom malena naroda, Bogu fala opita slobodom“.

Mrtvi Njegoš ne može biti odgovoran za zločine živih. Nije Njegoš kriv, niti je njegovo književno djelo inspirator velikih zločina prema manjinskim narodima, nasilnog pokrštavanja Muslimana, počinjenog u Plavu i Gusinju i šire 1912/1913; te masovnog zločina u Šahovićima (Vraneškoj dolini) 1924, niti Njegoševo djelo ima ikakve veze sa masovnim zločinom nad Muslimanima/Bošnjacima koje su počinili četnici 1941–1945; niti je Njegoševo djelo odgovorno kao podstrekač za ratne zločine i zločine genocida u Bosni u ratu 1992–1995. nad Bošnjacima. I nadalje, nije Njegoš ono što su od njega htjeli da naprave AB pučisti 1989, te što su ga zloupotrebljavali agresori na Hrvatsku i palioci i rušitelji Konavla i Dubrovnika 1991. itd.

Njegoš je bio Crnogorac, predan ideji slobode i borac za Crnu Goru i oslobođenje južnih Slovena ispod tuđinske vlasti. Njegoš je bio nacionalno i etnički Crnogorac i u pasošima svojih podanika potpisivao vlastoručno, sa državnim pečatima, da su etnički, odnosno, rodom Crnogorci.

Crnogorski etnonim i nacionim (označen sintagmom „rodom Crnogorac“) primarno dokazuju crnogorski pasoši izdavani brojnim Crnogorcima u vrijeme Njegoševe Crne Gore (1830–1851). U osnovi riječi narod i nacija – *natio*, (*nasci* u latinskom jeziku, znači izvorno, etimoloski, roditi se) je riječ rod, a u pasošima (Crnogorsko provodno pismo, Crnogorski pasaport), dakle, putnim ispravama, Njegoševog doba i s Njegoševim potpisom i pečatom Crnogorskog senata, njihovim imaocima, nosiocima pisalo je uz vlastito ime i prezime odrednica „rodom Crnogorac“, iza čega se navodi mjesto odakle je njihov nosilac, odnosno, vlasnik. Mnoštvo je sačuvanih takvih pasoša, mnoge je objavio, u naučnim istraživanjima u formi faksimila, akademik i historičar dr Jevto Milović, dok je značajan broj njih sačuvan u Njegoševoj arhivi u Biljardi na Cetinju, u okviru Narodnog muzeja Crne Gore, a dio takvih pasoša nalazi se u privatnim arhivima i još uvijek nijesu javno publikovani. Tako je, recimo, vladika crnogorski Petar Petrović Njegoš svojeručno potpisao CRNOGORSKO PROVODNO PISMO (No 24), izdato na Cetinju sa pečatom Crnogorskoga Praviteljstvujušćeg Senata, 20. februara 1838. godine, čiji je imalac, odnosno, kako se u njemu kaže „pokazatelj“, „Mihailo Vuković rodom iz Cucah Crnogorac“⁹. Inače, odrednica „rodom Crnogorac“ označava etničko i nacionalno porijeklo i pripadnost narodu, naciji i državi.

U Njegoševo vrijeme Crnogorci su objektivno i subjektivno, prema službenim, zvaničnim dokumentima, Crnogorci – javnim iskazom bili su etnički i nacionalni Crnogorci. I Njegoš je bio etnički i nacionalno Crnogorac. Takav je bio i kao vladika, državnik, mitropolit i književnik, odnosno, pjesnik.

⁹ Original ovog Crnogorskog provodnog pisma nalazi se u privatnoj arhivi, svojini publiciste i pisca Borislava Cimeše iz Cetinja i do sada njegov faksimil nije javno objavljen.

O tome prof. dr Slobodan Tomović piše: „Da su Crnogorci u Njegoševim razmišljanjima etnonim, pokazuju i pasoši koje je izdavao svojim sunarodnicima, u kojima je precizirao crnogorsko porijeklo njihovih korisnika“¹⁰. Slično, gotovo isto kao i dr S. Tomović, pisao je i akademik prof. dr historičar Branko Pavićević, koji o tome veli: „Pasoši u doba vladike Petra II u početku su nosili naziv Crnogorsko provodno pismo, da bi ubrzo naziv bio zamijenjen Crnogorski pasport. U svim sačuvanim crnogorskim pasportima, a postoji ih ne mali broj, nalazi se rubrika za nacionalnost, a u svakoj je ruka zvaničnog sekretara (uglavnom Praviteljstvujušćeg senata) ispisivala ‘Crnogorac’. Kao što je i poznato, svaki crnogorski pasport bio je ovjeren državnim pečatom, ‘mohurom’, koji je imao ugravirani naslov ‘Crnogorskog Praviteljstvujušćeg Senata i vsjej Cornoj Gori-mohur’.“¹¹

Poput S. Tomovica i B. Pavićevića, takođe naučno utemeljeno, konstatuje i akademik prof dr Mijat Šuković, kada piše: „Konstatujem da su u istorijskoj literaturi objavljene fotokopije nekoliko crnogorskih pasoša, od većeg broja sačuvanih u nekoliko arhiva. Od objavljenih fotokopija, dostupnih svakome, kao ilustraciju identifikujem fotokopiju pasoša izdatog 1840. godine, pod N0 132, Marku Vrbici iz Njeguša. Na pasošu pise: Crnogorski pasport, a u odgovarajućoj rubrici, poslije mjesta rođenja, napisano je ‘Crnogorac’. Ta dva podatka identična su i u pasošu izdatom popu Stevanu Ivanoviću. Ko hoće da „zaviri“ u arhivsku građu vidjeće više crnogorskih pasoša sa odednicom ‘Crnogorac’.“¹²

¹⁰ Prof. dr Slobodan Tomović, *Komentar Gorskog vijenca*, Nikšić, 1986, str. 395.

¹¹ Akademik dr Branko Pavićević, *Sazdanje crnogorske nacionalne države 1796–1878*, CID, Podgorica, 2007, str. 213.

¹² Akademik dr Mijat Šuković, „Crnogorska nacija izrasla prirodnim tokovima“ u knjizi *Crna Gora od federacije ka nezavisnosti*, CANU, Podgorica, 2001, str. 294–295.

Dakle, jasno je da je u državnim ispravama Crne Gore, pasošima izdavanim u Njegoševo doba, u rubrici nacionalnost, nacionalna, etnička pripadnost, upisivano konkretnim licima, korisnicima istih – odrednica Crnogorac („rodom Crnogorac“, rod je tada bio u Crnoj Gori sinonim za etničku i nacionalnu pripadnost. Rod je značio jednako na(rod). A latinski termin *nasci* znači, iskonski, roditi se, rod).

Recimo i to da Njegoš nikad nije niđe spomenuo svetog Savu Nemanjića, ali jeste izričito navodio da je Crnogorska crkva autokefalna.

Velikosrpski imperijalisti, kartografi i asimilatori zloupotrebljavali su Njegoša i danas to čine svi oni koji ne misle dobro Crnoj Gori i njenoj nezavisnosti. Uvijek sam bio protiv svojatanga i zloupotrebe Njegoša u ideološke i političke svrhe. Njegoša treba ostaviti istorijskoj nauci, istoriji književnosti, književnoj kritici i umjetničkoj analizi, percepciji i recepciji, a izuzeti ga iz okvira ideološke i političke manipulacije, agitacije i propagande.